

VIERA ŽEMBEROVÁ

METODOLOGICKÉ PRIENIKY DO SÚČASNÉHO SLAVISTICKÉHO VÝSKUMU

Abstrakt

Literárnovedná slavistika má vo svojich dejinách vyprofilované národné školy, čo sa spája s tým, že si vypracovala aj svoj jazyk. Slavistické pracovisko na Masarykovej univerzite patrí svojou štruktúrou, organizáciou výskumu a metodológiou medzi najvýraznejšie v stredoeurópskom výskume. V poslednom období v odbornej verejnosti predstavilo dva monografické výstupy. Ivo Pospíšil je autor práce *Srovnávací studie* a Ivan Dorovský je autor práce *Slovanské literatury a dnešek*. Pospíšilov záber sa dotýka stredoeurópskeho literárneho slavistického sveta a Dorovský sa zaujíma o južnoeurópsky slavistický priestor. Pospíšil sa sústreďuje na metodologické otázky komparatistiky, kým Dorovského výskum má charakter panoramatického dejinného výkladu. Obidve práce sú aktuálne a majú hodnotné podnety na riešenie krízy v slavistikom výskume.

Abstract

Methodological Penetration to Slavic Studies Contemporary Research

During the course of history, literary-scientific Slavic studies had created national schools and this was connected also with the development of their own language. The Slavic studies place of work at Masaryk University belongs to the most significant ones in Central European research regarding its structure, research organization and methodology. Recently, it has introduced two monographic works to a scientific public. Ivo Pospíšil is the author of the work *Srovnávací studie* and Ivan Dorovský is the author of the work *Slovanské literatury a dnešek*. Pospíšil provides a view on Central European literary Slavic world and Dorovský is interested in Southern European Slavic area. Pospíšil is concentrated on the issues of a comparative methodology, while Dorovský's research has a character of a panoramic historical interpretation. Both works are topical and give valuable stimuli to the solution of a crisis in Slavic studies research.

Kľúčové slová

slavistické pracovisko na Masarykovej univerzite ■ Ivo Pospíšil: *Srovnávací studie* ■ metodológia komparatistiky ■ Ivan Dorovský: *Slovanské literatury a dnešek*

Key words

Institute of Slavic studies at Masaryk University ■ *Srovnávací studie* by Ivo Pospisil ■ comparative methodology *Slovanské literatury a dnešek* by Ivan Dorovsky

Jazyk literárnej vedy má aj pod vplyvom reálneho času, teda jeho vplyvnutia a v nových obsahoch obsiahnutých vo vonkajších i vnútorných premenách predmetu literárnej vedy, svoju etablovanú, v prepojeniach vedy na spoločnosť takú „podobu,“ ktorá tým, ako aktuálne jej norma „platí,“ sa aj sama prirodzene, no predovšetkým podnetne popiera a prekonáva. Vlastne sa vyvíja a „zdokonaľuje,“ čo znamená napríklad i to, že do jazyka literárnej vedy nie zanedbateľné a nie vždy prostým spôsobom vstupujú zámery, danosti i dohovory konkrétneho spoločenstva (škola, pracovisko, generačné povedomie či iné), ktoré jazykom svojej vedy vypovedá o svojich činnostiach v niektorej z osobitých zložiek (literárnej) vedy.

Slavistické pracovisko, a ito nielen ono, spravidla býva vnútorne vertikalizované (napríklad generačne, skúsenosťou, etablovanosťou svojich členov aj ako celok v odbore atď.) a diferencujúce sa viacerými smermi, čo spravidla iniciuje konkrétny záber a podmienky výskumu, ale metodologicky sa zjednocuje, popri iných predpokladoch práve využívaním „svojho“ jazyka a metodológie vo „svojom“ slavistickom výskume.

Posledný čas vo výskumnom a študijnom prostredí tak často spomínaná prítomnosť krízy v slavistike, či obrazné „videnie“ slavistiky na križovatke, sa premieňa aktuálnym slavistickým výskumom v brnianskom akademickom pracovisku sa pozitívnu správu o programovo otvorenom a rozšírenom, prehĺbenom, ale predovšetkým vývinovom a komparatívno-interpretáčnom prijímaní toho, čo predmet slavistiky predkladá a jeho súčasne sa dotvára o to, čím i ako sa o toto začlenenie s novým obsahom slavistického vedeckého, umeleckého a kultúrneho prostredia ono včleňuje do vývinových či teoretických konceptov aspoň európskeho chápania podstaty slavistiky.

Slavistické pracovisko, a to je dané už šírkou vednej disciplíny, sa zjednocuje predmetom výskumu, ale vnútorne sa otvára jednotlivým národným spoločenstvám spravidla na podloží osobitostí jazyka študovaného konkrétneho kultúrneho spoločenstva.

*Srovnávací studie (komparatistika, slavistika, rusistika a česko-slovenské souvislosti)*¹ Iva Pospíšila vznikli predovšetkým ako súbor ustálených blokov všeobecných metodologických, vývinových a javových záberov do literárnej vedy, širšie do slavistiky, genológie a komparatistiky. Druhý okruh Srovnávacích štúdií v poeticky nazvanom bloku *Domov a svet* predkladá literárnohistoricky, genologicky, autorsky otvorený a členitý rusistický záber, v ktorom sú podnetné preniky do ukrajinskej, slovenskej, poľskej i českej literatúry koncipované Ivom Pospíšilom buď do literárnovedného, teda do precizovaného literárnohistorického a genologického prieniku, alebo smerujú do textového

¹ Pospíšil, Ivo: *Srovnávací studie. Komparatistika, slavistika, rusistika a česko-slovenské souvislosti*. 1. vydanie. Trnava: Univerzita sv. Cyrilka a Metoda 2008. Strán 262. ISBN 978-80-8105-060-2.

a autorského (etnického) vkladu do štúdia slavistiky ako dostredivého podložja európskej literárnej vedy troch storočí. Tretí blok sa tematicky i problémovo vymedzuje ako *Česko-slovenský prostor v souvislostech*, v ňom zas dominujú sceľujúce interpretačné a kontaktologické vnútoliterárne i kultúrne aktuálne presahy do poľského či maďarského kultúrneho kontextu.

Obecné úvahy sú štyri a Ivo Pospíšil ich zostavil ako panoramatické plátno z predmetu, pojmu, metódy, vývinu a aktualizovaných inšpirácií toho, čím sa „staré“ rozvíja o „nové“ v tom probléme, ktorý ho zaujal a zhŕňa ho do celku „tu a teraz.“ Ivo Pospíšil patrí do toho členitého slavistického spoločenstva, ktoré svojím školením, metodológiou, priestorovým a inštitucionálnym (pred) určením i väzbou na doterajší slavistický a literárnovedný výskum pre nich dominantnej osobnosti slavistického „sveta“ (pro domo Josef Jungman, Frank Wollman, Zdeněk Mathauser a ďalší) od druhej polovice 20. storočia otvára komparatistiku premyslenému a zdôvodňovanému zónovému a areálovému výskumu vo vývine a variabilite a komparatistiku napája na možnosti priestorovo iniciovaného medziliterárneho výskumu (opakujú a aktualizujú sa odvolania sa na výskum a koncepciu Dionýz Ďurišina a Ján Košku).

Pospíšil prechádza vo výklade i v širších presahoch do väzieb dokladaných vzťahovo, ale vždy v kauzálnych dotykoch spoločenského, kultúrneho, jazykového, metodologického či „predmetného“ vzťahu vedeného v názornom priereze do genézy literárnej vedy, literárnych žánrov a genológie, literárnej histórie, teórie literárnej histórie, do národnej literatúry, svetovej literatúry, do väzieb literárnej vedy na spoločenské vedy (filozofia, estetika, sociológia, lingvistiká, psycholingvistiká, kulturológia, politológia a ďalšie) tak, aby sledoval nielen vzťahovú prepojenosť vo vývinom procese (genológia, literárna história, autorská dielňa), ale aby „demonštroval“ odkazmi na ďalší výskum závažnosť problému a jeho latentnú podnetnosť v jestvujúcom nielen početnom, ale aj členitom a podnetne „nezávislom,“ teda otvorenom a emancipovanom svetom slavistickom svete. Táto skutočnosť ho vedie k tomu, že sa sústredene vo väzbách i ohlasoch venuje diferenciacii rozčlenenej slavistiky v súlade so špecifickými podmienkami geografického a priestorového jestvovania, teda aj diferencovania sa slavistického sveta. Výstupom pojmového a javového výkladu slavistiky sa pri týchto operáciách stávajú entity: národná literatúra (prevažne ruská, ale aj ukrajinská, bieloruská, slovenská, poľská), autor (záber je nezvyčajne široký, ale ukotvený je v ruskej literatúre posledných štyroch storočí) a umelecký text.

Poznávacie, preto cenné a dôsledne uplatňované sa stalo v Pospíšilovom prevažne literárnohistorickom výklade panoramatické, to znamená v čase, priestore, ideológii, dejinnom kontexte ním zvolené kauzálne uchopenie akéhokoľvek „tematického“ problému, ktorý objasňuje v geografickom, etnickom, národnom či autorskom kontexte. Vedomé dopracovanie sa do bodu syntézy, čo

považujeme za ďalší prejav metodológie Iva Pospíšila, sa stáva fakt, že upozorňuje na svojho odborného čitateľa na pojmovú iniciáciu.

Návraty k projektu histórie a teórie medziliterárnosti a svetovej literatúry a k odbornému „tímu“ Dionýza Ďurišina spojil Ivo Pospíšil so svojím prvým pojmovým vkladom: „*Jinak řečeno, že utváraní zvláštních meziliterárních společenství, meziliterárního centrizmu apod. Působí na vnitřní ustrojení artefaktu a tento jev jsem nazval interpoeticitou.*“² Pri zdôvodňovaní prepojenosti literárnej vedy a dejín literatúry, „*t.j. budování teorie literární historie, znamená vycházet především ze srovnávacího, komparativního rámce...*“, a tu ponúka svoj „*specifický pojem prae-post paradox (efekt), abychom naznačili existenci zrychleného, jiného vývojového paradigmatu daného historicko-politickým vývojem příslušných geopolitických areálů.*“³ Výklad dominantného „*rysu literatury konce 20. a počátku 21. století,*“ kde sa sústreďuje na presuny moderny do postmoderny a žánrové parazitovanie na trivialite vyúsťuje do záveru: „*Tento jav jsme jinde nazvali virtuální autenticita a existenciální znejištění.*“⁴

Problém krízy súčasná slavistika v Pospíšilovom výklade iniciuje nekonvenčný vzťah jej širokému a členitému predmetu k literárnej histórii, teda aj k jednotlivým konceptom dejín národnej literatúry, čo spôsobuje, že: „*Každý literární historik stojí před zásadním problémem: co do „svě“ literární historie (zahrne) a podle jakých kritérií (bude) postupovat.*“⁵ Napokon moderná slavistika rešpektuje svoje diferencovanie na oblasti zónového, areálového a medziliterárneho, členitého geografického výskumu, hoci ťažiskom na profilovanie obsahom národnostná a národná literatúra v historickom i aktuálnom význame sa ustáľuje prostredníctvom chápania zvolených kritérií pre obash pojmu arál, pretože: „*Současne je zřejmé, že jazyk a texty nevystihují areál zcela, ale také – z druhé strany – že areál z valné části promlouvá jazykem a jeho produkty.*“⁶

Kým sa Pospíšilova autorská stratégia práce s pramenným i sekundárne početným a metodologicky odlišným literárnovedným a odborným materiálom prispôsobuje panoramatickému chápaniu vzájomne sa prelínajúcich obsahov literárnej vedy, medziliterárnosti, genológie a autorskej dielne ako latentný proces kontinuity a kontextu, kde pohyb predstavuje relativizujúce i odmietajúce zábery poznania, metodologický prístup k materiálu zo slavistickej, komparatickej a literárnovednej iste oblasti v knižnej práci Ivana Dorovského *Slovanské literatury a dnešek*,⁷ sa sústreďuje na detail a na časovú ukotvenosť problému,

2 Tamtiež, s. 18.

3 Tamtiež, s. 65.

4 Tamtiež, s. 68–69.

5 Tamtiež, s. 63.

6 Tamtiež, s. 25.

7 Dorovský, Ivan: *Slovanské literatury a dnešek*. 1. vydanie. Spisy Masarykovy univerzity. Čís-

ktorý sleduje. Štylistický a metodický temperament, s akým sa Ivan Dorovský doslova „zmocňuje“ svojho etnického, jazykového i spoločenského priestoru v slovanskom i slavistickom výskume, si vyžaduje rešpekt pred jednotlivosťou (výkladové, interpretačné, vzťahové, komparatívne, „ohlasové“ aj iné prieniky i aktualizácie tvorby, napríklad Louisa Adamiča, Zofky Kvederovej, Jána Amosa Komenského, Františka Alexandra Zacha, Jindřicha Uhra, Edvarda Kocbeka či Josefa Glivického), ktorá ho zaujala, a obdiv pred argumentačnou dôslednosťou (*Střední Evropa a Slované, Jaká je a jaká asi bude slavistika v 21. století, Plebejství a vulgarizace v evropském literárním procesu* a ďalšie) i odborným nasadením literárneho vedca dopracovať sa k záveru s jasným historickým poznávacím následkom, ako argument možno uviesť z monografickej práce časť *K periodizácii česko-slovensko-jihoslovanských kulturních styků, Cenra a periferie v podunajsko-balkánsko-pontském prostoru*, či úvodnú kapitolu *Mediterránní a byzantsko-balkánské meziliterární spolčenství*.

Metodológia práce s materiálom a jeho odbornou reflexiou, akú v knižnej práci podnetne „demonštruje“ pre svojich prípadných nasledovníkov z mladšej literárnovednej a komparatistickej generáciu znamená i to, že sa Ivan Dorovský, ako člen tímu Dionýza Ďurišina, svoj celoživotný výskum odvíja od kauzality spoločenskovedného poznania v jeho celostnosti, čo predpokladá a spätne využíva ním zvoleného spôsobu, „pohyb“ po extornom a internom artefakte (archívny dokument, kultúrny artefakt a iné), a to súvisí s členitými južnoslovanskými spoločensťami a s európskymi dejinami. V tejto súvislosti treba zvýrazniť aj jeho výzvu, ktorá má v literárnovednom prostredí práve dnes hodnotu nielen scientistického, ale aj mravného imperatívu, lebo ako napísal: „*Domnívam se, že již téměř dvě desetiletí po společenském převratu ve střední a východní Evropě a na Balkáně v letech 1989–1991 měli jazykovědci a literárněvědní slavisté a odborníci dalších vědních oborů přistoupit k zmapování, časovému zařazení a k obsahové charakteristice po rozpadu československého literárního kontextu a sovětského a jugoslovanského meziliterárního a obecně kulturního spolčenství*.”⁸

Pospíšilov a Dorovského záujem v čase slavistiky na križovatke sa spája, popri inom, s medziodborovosťou výskumu, ale čo sa zdá závažnejšie, vyzývajú na pozornosť venovanú pojmom a terminológii, materiálu a metodológii práce s umeleckým textom tak, aby sa v spoločenskovednom poznaní nevytratila jeho estetické a noetické poslanie.

lo 374. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2008. Stran 240. ISBN 978-80-210-4667-2

8 Tamtiež, s. 8.

